

Rádai Andrea

A magyar kőszínházak szolgáltatásairól

Manapság alighanem konszenzus van arról, hogy ideális esetben a színház feladata nem merül ki pusztán előadások létrehozásában és bemutatásában. Hiszen ha a színház mint olyan lényegi vonásának tartja, hogy beágyazódik a társadalomba, akkor vélhetően magának is alakítania kell ezen a viszonyon, és nem kommunikálhat kizárólag esztétikai funkciójában a közönséggel.

Az alábbi cikk abból a szempontból vizsgálja a magyar kőszínházakat, hogy az előadások létrehozásán és az alapvető információk nyújtásán túl milyen szolgáltatásokat kínálnak. A jövőben nyilván érdemes lenne egy-egy színházat mélyebben is tanulmányozni, s ezzel együtt megfelelő módszereket találni a megvalósult programok eredményességének vizsgálatára, ám jelen cikk – már csak a vizsgált színházak nagy száma miatt is – csupán vázlatos áttekintésre, állapotfelmérésre vállalkozik. Az adatgyűjtés módszere sem engedett mélyebb elemzést, hiszen csak a színházak honlapjáról elérhető információk alapján tájékozódtam.¹ Elsősorban azokat a szolgáltatásokat tekintetem relevánsnak, melyek a színház saját kezdeményezésére jöttek létre (tehát nem csak arról van szó, hogy a színház befogad valamilyen programot), s melyek nem kizárólag a jegyeladásra koncentrálnak.

A jövő közönsége

A színházak, úgy tűnik, a közönség utánpótlását szolgáló rendezvényeket tekintik a legfontosabb „extra szolgáltatásnak”: az iskolás és egyetemista korúakat megcélzó projektek fordulnak elő a leggyakrabban, és ezek a programok a legváltozatosabbak is.

Számos gyermek- vagy ifjúsági program a színház meglévő, konkrét előadásaihoz kötődik. A korosztályos előadásokat gyakran előzi meg és/vagy követi drámafoglalkozás (például Bárka, Nemzeti Színház, Víg-színház) vagy valamilyen játék: a békéscsabai Jókai Színházban például a *Monte Cristo* című musical kapcsán kincskeresés. Felőtteknek szóló előadások kapcsán tartanak „rendhagyó irodalomórát” a Pécsi Nemzeti Színház,² a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház³ és a székesfehérvári Vörösmarty Színház⁴ szervezésében. A budapesti Katona József Színházban egész programsorozat épül egyes repertoárdarabok köré: a színház az előadás előtt felkészítő, az előadás után feldolgozó foglalkozásokat szervez az együttműködő

Incze László felvétele

1. Felolvasószínház a békéscsabai TeÁtriumban

2. Ifjúsági program a Katonában

3. A Csak Rómeó és Júlia beavató programja Zalaegerszegen

iskolák számára. Sőt, a diákoknak lehetőségük van még ennél is jobban elmélyedni az előadások világában: egy-egy mozzanatot, részletet, hangulatot továbbgondolva újabb jeleneteket írhatnak és játszhatnak el, melyekből végül egy új, a színházban is bemutatott előadás is felépülhet (például *Woyzeck-etűdők*). Arra is találtunk példát, hogy a színház a falai között folyó színészképzés vizsgadarabjait hirdeti meg beavatott előadásként elsősorban diákok számára (Pesti Magyar Színház, Békéscsaba).

Más műfaj az egyre nagyobb népszerűségnek örvendő tantermi színházi előadások, melyeket kifejezetten (közép)iskolásoknak, az iskolai terek adottságait figyelembe véve hoznak létre az alkotók. E projektek egy részének elsődleges célja nem a színházi, hanem a színházra nevelés; Zalaegerszegen például a *Rómeó és Júliát* vitték be az iskolákba *Csak Rómeó és Júlia* címen – a fotók és a videó tanúsága szerint a két-

¹ A honlapok állandó rovatait és a társulatok hírovtatának archívumát (mely néhány esetben sajnos nem volt elérhető) egy évre visszamenőleg néztem át.

² Pl. *Hamlet-sztori*.

³ Pl. *Scapin, a spanom!*

⁴ A programok a kissé ellentmondásos és a diákok számára talán kevésbé csábító „Ne csak lásd, értsd is!”, illetve „Az vagy, amit látsz!” címek alatt futnak.

Dömölky Dániel felvétele

kintve egyáltalán nem vagy csak kevésbé dokumentáltak. Az egri Gárdonyi Géza Színház például az évad kezdetén meghirdette *Cigánylabirintus* című iskolai előadását, a honlapon fellelhető információk alapján azonban még csak a megvalósulás tényére sem lehet következtetni.

Gyakorta szerveznek a színházak olyan programokat is, melyek valamiféle alkotás létrehozására buzdítják a diákokat. Ilyen például az *Ádámok és Évák ünnepe* című programsorozat, melyet az ötletgazda, a szolnoki Szigligeti Színház indított, s melyet azóta Debrecen, Veszprém, Zalaegerszeg, Sopron, Székesfehérvár és Békéscsaba is megrendezett. A projekt lényege, hogy a színház térségében levő iskolák egy adott klasszikus műből (például *Az ember tragédiája*) vagy témához kapcsolódóan (például a Biblia) játsz-

Pezzetta Umberto felvétele

nak el egy-egy jelenetet. Munkájukat a színház egyik tagja segíti. Az epizódok végül tehát egy nagy előadássá állnak össze, melynek minden jelenetét más-más iskola adja elő. Tény, hogy a rendezvény alkalmanként akár több száz diákot mozgathat meg, és állíthat nagyszínpadra néhány perc erejéig – az azonban (még) nem derült ki, hogy hosszú távon, egyénileg milyen hatása van egy ilyen tömeges megmozdulásnak, van-e hozzádeka színházi nevelési szempontból, vagy hogy nevel-e színházra.

A kecskeméti Katona József Színház és a Vígszínház jelenetírói pályázatot írt ki, a szombathelyi Weöres Sándor Színház felhívására egyperces, *A színház és én* címet viselő filmet készítettek a diákok. A budapesti Katona, az Örkény és a Radnóti által

szereplős, a tanterem kellékeit felhasználó előadásba a diákok is beszállhattak, majd részt vettek egy, a látottakat feldolgozó foglalkozáson. Hasonló szellemű tantermi darab született az *Antigonéból* a Szegedi Nemzeti Színház színészeinek előadásában. A kaposvári Csiky Gergely Színház a diákság problémáinak direkter módon megfeleltethető *Osztályelleniséget* mutatta be – egyelőre a FÜGE Egyesület Tantermi Színházi Szemléjén. A tatabányai Jászai Mari Színház már hosszabb ideje fogad be, vagy készít koprodukcióban tantermi színházi előadásokat, melyek közül az *Első óra* című szintén szerepelt a FÜGE szervezte fesztiválon.

Itt érdemes megjegyezni, hogy a vizsgált kőszínházak közül mindössze ez a kettő vett részt a szemlén – miközben szinte mindenhol vannak a fiatalabb korosztályt megcélzó programok. (Azt nem tudhatjuk, hogy más színházak jelentkeztek-e pályázattal.) Külső szemlélő számára az is megnehezíti a vizsgálódást (és ez nem csak a tantermi színházi projektekre vonatkozik⁵), hogy megvalósulásukat néhány kivételtől elte-

szervezett vetélkedőben, a KÖR-ben pedig nemcsak a három színházzal kapcsolatos tárgyi tudásukat, hanem színházi gondolkodásukat is összemérhették a versenyzők, többek között olyan feladatok kapcsán, mint hogy újságcikk alapján ajánljanak előadásban feldolgozandó témát a társulatoknak, vagy osszák ki egy darab szerepeit a színészeknek.

A budapesti Katona heti rendszerességgel klubtalálkozót kínál a színház iránt érdeklődő diákoknak, akik a programsorozat keretén belül beszélgethetnek az alkotókkal, belenézhetnek a próbákba, kritikákat írhatnak, interjúkat készíthetnek. Kicsit hasonló Zalaegerszegen a Nézőtérítők klubja, ahol a diákok önkéntesként dolgozhatnak (ők végzik a ruhatári szolgálatot vagy a jegykezelést), cserébe ők is bepillanthatnak a kulisszák mögé.

Arra is van példa, hogy a színház a megszólítandó korosztály tanárait „képezi ki” a művel kapcsolatba lépni képes közönség nevelésére. Kecskeméten MŰ ÉRTÉK vagy MŰÉRTÉK címmel indítottak programot a színházba iskolai csoportokat kísérő pedagógusoknak, hogy elemzői szempontrendszerrel és módszert kapjanak a bemutatókhoz kapcsolódóan. Szegeden is szerveztek színházi találkozót a pedagógusoknak, Nyíregyházán pedig, *A webáruház* című Németh Ákos-

⁵ Gyakran találkoztam azzal is, hogy egy színház honlapján hírt adnak arról, hogy a színházigazgató és a helyi oktatási intézmények vezetői együttműködésről tárgyaltak – de aztán nincsen beszámoló arról, hogyan valósult meg ez az együttműködés.

darab kapcsán, „rendhagyó szülői értekezlet” keretében volt beszélgetés a dropprevencióról és az előadásról.

Némelyik városban (de korántsem mindenhol), ahol egyetem vagy főiskola működik, a színház valamilyen módon megcélazza a felsőoktatás diákjait is – elvégre közülük kerülhetnek ki a leghamarabb bérletvásárlók. Kecskeméten, a főiskolán kreditpontok járnak a színházba járásért, a szegedi színház látogatja az egyetem gólyatáborait, hogy a leendő hallgatók közül toborozzon színházba járókat, s a veszprémi színház hasonló céllal vesz részt a Veszprémi Egyetemi Napokon. A győri színház pedig a *Helyszínelők* című sorozat egyik részletének újrászinkronizálásával lepte meg a diákokat – a jól ismert szinkronhangok ugyanis azt fejtették, hogy milyen „brutális” és „könyörtelen” módszerekkel fogják beteretelni a fiatalokat a színházba.

Az aktuális közönség

Nincs ekkora sokszínűség az aktuális közönségnek nyújtott „extrák” tekintetében. A legtöbb színház szervez valamilyen nem szokványos rendezvényt – ez lehet akár ünnepélyes évadnyitó, de kapcsolódhat egyéb ünnephez, például A Színház Világnapjához, A Magyar Dráma vagy A Költészet Napjához.

Inkább a színházak piárjához tartozik a társulat tagjainak jótékonykodása, ahogy teszik ezt például a Centrál Színházban, elsősorban jótékonyági estek szervezésével, vagy Pécsen, ahol a színészek krónikusan beteg gyerekeknek olvasnak meséket.

Számos színházban tekinthetnek be a nézők az alkotó folyamatba nyílt próba keretében (például budapesti Katona, Vígszínház, Radnóti, dunaújvárosi Bartók Kamaraszínház). Néhány esetben a nézők a honlapon vagy egy külön blogon követhetik az alkotás fázisait – különösen informatívnak, személyesnek tűnt a budapesti Katona és a kaposvári színház blogja.

A legtöbb extra program tulajdonképpen a közönségtalálkozók műfajába tartozik. Gyakran tartanak konkrét előadásokhoz kapcsolódó beszélgetéseket a budapesti Katonában, a Vígszínházban, Békéscsabán és Szombathelyen. A Nemzeti Színház, a kaposvári és a kecskeméti színház rendszeresen vette igénybe a Színházi Kritikusok Céhének K. O., azaz Kritikus Óra nevű szolgáltatását, melynek keretében a kritikus beszélget a jelen levő alkotókkal és a közönséggel. A budapesti Katona *Kettőspont* című sorozata más szemzőből, más művészeti ágakkal közelíti meg saját előadásait. Lazább témájú, nem konkrét előadáshoz kötődő esteket szervez a békéscsabai színház, a Pesti Magyar Színház a XO Bisztróval, míg a Karinthy Színház a Hadik kávéházzal együttműködve. Szombathelyen a helyi közszereplőket szólítják meg a színház színészei egy-egy beszélgetés keretében.

Színházak összehasonlítása

Ha az „extra szolgáltatások” számát és sokszínűségét hasonlítjuk össze, észre kell vennünk, hogy a vidéki színházak járnak az élen. Budapesten ugyanis sokkal több olyan színház van, ahol egyáltalán nincs, vagy csak nagyon gyéren van efféle program (bár vidéken is akad ilyen színház). Ennek valószínűleg az lehet az

oka, hogy a vidéki színházak sokkal inkább rá vannak kényszerülve arra, hogy a helyi közösségi adottságokra építsenek – s talán éppen ezért sokkal bensőségesebbnek tűnik a nézőkhöz való viszonyuk. A helyi intézményekkel fenntartott kapcsolatrendszerüket is nyilván inkább kiépítik, mint a fővárosi színházak, melyek egyébként – már ha van ilyen kötődésük – leginkább a kerületük intézményeivel ápolják a kapcsolatot.

Budapesten egyértelműen a Katona József Színház nyújtja a legtöbb és a legszínvonalasabb extrát – utóbbira már csak azért is következtethetünk, mert ezek a programok vannak a legjobban dokumentálva is: a szervezők vagy a résztvevők beszámolóit, fotókat, videókat összegyűjtik a honlapon. A rendkívül sokrétű, rengeteg odafigyelést igénylő ifjúsági programon, a nyílt próbákon, a blogon, az érdekesítő témákat felvető vagy érdekesítő emberekkel zajló beszélgetéseken túl a színház folyamatosan interakcióban lép a közönséggel – utóbb például az újonnan megnyíló kávézó nevére küldhettek javaslatokat a nézők.

A vidéki színházak közül a békéscsabai Jókai Színház és a szombathelyi Weöres Sándor Színház szervezte a legtöbb előadáson kívüli programot. A békéscsabaiaknak nem az ifjúsági programja a legkiemelkedőbb, viszont egyfolytában történik valami – vagy a honlapon, vagy magában a színházban –, amiről folyamatosan tájékoztatják a nézőt. Így ők rendelkeznek a legsűrűbben, akár naponta többször frissülő hír-folyammal (igaz, a tartalom korántsem mindig újdonság). Nyári rendezvénysorozatuk, a TeÁtrium keretében a színház udvarán szinte minden este fellép néhány színész verses és felolvasó előadásokkal, zenével, koncerttel. Évad közben egészen különleges módszereket alkalmaz a színház előadásai népszerűsítésére. Az alkotók megjelennek egy-egy Békés megyei településen, becsöngetnek a kisorsolt utca kisorsolt számú házába, majd ajándék színházjegyet nyújtanak át. A nyerteseket pedig a színház egyik támogatója, egy autószaalon fuvarozza majd háztól házig – innen a programsorozat elnevezése, a *Varázsszőnyeg* is. Szombathelyen a színház rengeteg alkalmat kínál az alkotókkal való beszélgetésre. A *Színházszerdák*on más színházak alkotóival, *Az én évadom* című sorozatban helyi színészekkel, közéleti személyiségekkel találkozhatnak az érdeklődők. A *Miért szép?* című beszélgetéseken a színház, a képzőművészet, az irodalom és a zene határmezsgyéit kutathatják a résztvevők.

Magyarországon tehát sok színház van, amely nemcsak az előadásain keresztül szól közönségéhez. Más téma, és meglehetősen nehezen vizsgálható kérdés, hogy ezek a programok milyen színvonalon és milyen határfokkal működnek. Megmaradnak-e azok között a keretek között, melyeket a hagyományos, az egyoldalú kommunikációval megelégedő színház is kínál, vagy segítenek-e a színháznak kilépni önmagából, s párbeszédet kezdeményezni az őt körülvevő közösséggel? Talán csak a jövő s a felnövekvő generációk kultúrafogyasztási szokásai alapján fogjuk látni, hogy a színház képes-e lépést tartani a folyamatosan változó világgal, és hogy ehhez a képességhez mennyiben járultak hozzá drámafeldolgozó foglalkozások, közönségtalálkozók, irodalmi estek, nézőtoborzók és varázsszőnyegek.